

§. 8.

Den Kongelige **Hof- og Civil-Etatens Material-Gaard**, som ogsaa vender ud til bemeldte Kalleboe Kanal. Denne Material-Gaard No. 342 ligger under det Kongelige Rente Kammers Departement. Her skal have i Forraad adskillige Bygnings-Materialier til de kongelige Slots-Bygninger. Lige ud for denne Material-Gaard tæt ved Bolverket af denne Kalleboe-Kanal staaer en stor Skibs-Krahn, som bruges til at opløfte og udlosse de store Blokke af Sandsteen eller Marmor-Blokke af de Skibe, som have dem inde og med slige Steen-Ladninger legge til Bolverket for at losse.

§. 9.

Den Kongelige **Militair- og Fæstnings- Material-Gaard**, beliggende næst ved, men alleryderst ved Enden af Kalleboe-Kanal paa Hiørnet. Denne militaire Material-Gaard No. 341 ligger under Generalitets- og Commissariats-Collegii Departement. Her have i Forvaring og udleveres de til Stadens Fortifications- og Fæstningsverker henhørende Materialier, Verktøier og Redskaber, og saa videre. Hver af disse Material-Gaarder har sin egen Material-Forvalter, som boer her.

§. 10.

Den Seylingske Grynmølle, beliggende ved Enden af Kalleboe-Kanal eller ved den venstre Side af lange Broe, er et anseeligt Mølle-Verk, tilhørende Hr. Grosserer Johannes Seyling i Kiøbenhavn, som efter et Kongeligt allernaadigst Privilegium anlagte dette ypperlige Verk, hvis kostbare Bygning og Indretninger bleve fuldførte Aar 1780 for Hr. Capitain Holms og Hr. Joh. Seylings egen Regning. Bygningen i sig selv er 56 Alen lang, 23 Alen dyb og 4 Etager høi, og grundmuret paa alle Sider. I den nordre Ende er anlagt Stald til 14 Heste, adskilt fra den anden Bygning, heel igiennem med en Brandmuur, for Ildsvaades Skyld. Korn-Magazinet er til 6 a 8 tusende Tønder. Maleverket bestaaer af en Qvern med Rhinske Møllestene; derved ere fem Sigter og tre Blæse-Verk, som paa eengang drives ved samme Verk. Disse ikke alene rense Sæden fra al Ureenhed og Ukrud, men endogsaa Grynene

fra deres Saaer. Dette ene Verk drives ved Heste, Paa dette Verk formales alene Byg, som forhen er tørret paa en Kølle. Disse Byggryn ere især tienlige til Skibsgryn og paa lange Reiser, eftersom de kan formedelst deres Tørhed meget got holde sig. Om Aarer kan her formales 11 a 12 tusende Tønder Byg. Ved dette ypperlige Mølleverk er ogsaa indrettet en Tørre-Kølle, der er indrettet alene af Steen og Jern, og gjør den øvrige Bygning sikker og frie for Ildsvaade. Paa denne Kølle tørres om Aaret ovenmeldte Qvantum Byg. Fra denne Gryn-Mølle forsynes al den Kongelige Flaade med de behøvende Gryn, ligeledes alle andre oprettede Compagnier tage her til deres Skibes Provision de behøvende Skibsgryn.

§. 11.

Glassur-Tagsteens-Fabriken, anlagt af Hr. Grosserer Chr. Hansen i Kiøbenhavn, er beliggende strax ved Tømmerpladserne ud mod Vandet til Christianshavn.

§. 12.

Blaae Taarn eller **Frideriksholms Arrest-Taarn**, beliggende for Enden af Kalleboe-Qvarteer tæt ved Lange-Broe, er en fiirkantet grundmuret massiv Bygning, indrettet til et Fange-Taarn og er Hof-Statens og Kiøbenhavns-Amts ordentlige Fængsel. Det har arvet sit Navn efter det saa kaldte Blaee-Taarn, et Arresthuus, som i fordum Tid har været paa det gamle Kiøbenhavnske Slot. I dette Fangetaarn logerer vel undertiden nogle Hof-Tienere af det Slags, som kunde have gjort sig uværdige til bedre Medfart; men egentlig er det et Arrest-Taarn alene for Udenbyes Misdædere af Kiøbenhavns-Amt, hvilke, naar de for begangne grove Forbrydelser sidde paa Livet, blive her i dette Fængsel præparerede til Døden. Her omkring forbi Blaee-Taarn falder Veien og Kiørselen ud til de nye anlagte Tømmerpladser.

§. 13.

Det Nye Kongelige Bryggerhuus, opbyggt ganske ny fra Grunden her Aar 1768. Her brygges alt det Skibs-Øl, til Kongens Orlogs-Flaade, hvormed de provianteres, naar den enten ganske, eller et vist Antal af Orlogs-Skibe

og Fregatter equiperes og bemandes, for at gaae ud i Søen paa nogen Expedition. Men ellers bruges Kongens Bryggerhuus af Brygger-Lauget i Kiøbenhavn, for her at brygge alle Sorter Øl, baade brunt og hvidt Øl, saa og Breyhane eller dobbelt sterk Øl til at forsendes bort til Vestindien og paa andre længere Sø-Reiser. Man begyndte at brygge her Aar 1771 alle Sorter Øl, som kan her faaes tilkøbs. Tilforn har Kongens Bryggerhuus lagt paa den anden eller østre Side af Kalleboe-Kanal mod Enden af samme ved Siden af den Kongelige Veed-Hauge og var opbyggt af Kong Christian den Fierde, efterat den hele Plads var med stor Bekostning ved Dæmning og Indpæling indtagen fra Søen og opfyldt. Men da samme gamle store Bryggerhus ved ulykkelig Ildebrand afbrændte den 7 May Aar 1767, holdt man for best, ikke at opbygge Kongens Bryggerhuus igien paa selvsamme Plads, paa det at det ikke for Farligheds Skyld skulle være de kongelige Slots-Bygninger saa nær. Hvorudover det Nye Kongelige Bryggerhuus blev Aar 1768 anlagt og opbyggt paa den anden eller vestre Side af Kalleboe-Kanal ved Lange-Broe. Aar 1771 den 25 Jan. var Kong Christian den Syvende og Dronning Carolina Mathilde paa dette af Brygger-Lauget nye opbygte Bryghuus og besaae de deri værende prægtige Indretninger, hvilke bleve Deres Kongelige Majesteter anviste af Directionen for Bryggerlauget. Og besaae Deres Kongelige Majesteter det deri værende Fadeverk og Forraad til Flaadens Nødvendighed. Derefter besaae begge Deres Kongelige Majesteter ogsaa det gamle afbrændte Bryghuus.

§. 14.

Det Kongelige Høe-Magazin er en lang Bygning, som vender ud til Vester-Vold. Her giemmes alt det Høe, som bruges til de Kongelige Vogn- Ride- og Material-Heste, som staaer i Slots-Staldene,

§. 15.

Den Philosophiske Gang er en bred Allee, langs med Vester-Volds Fortog, besat paa begge Sider med Linde-Træer. Denne Allee giver Stadens Indbyggere en overmaade behagelig Spadseregang, hvor det om Sommeren, især mod Aftens-Tid, vrimler med Mennesker. Denne særdeles fornøielige Allee

gaaer langs med Voldens Fortog nedentil lige fra Lange-Broe op til Vester-Port. Langs uden for Alleen er en bred Vand-Sluse eller Rende, beklædt paa begge Sider med Steen, over hvilke ere lagte nogle Steen-Broer lige ud for Printsensgade, Wigantsgade, Stormgaden og Løngangsstræde, til største Magelighed for de Spadserende at kunne komme baade fra Alleen ud paa Vold-Gaden og fra Voldgaden ind paa Alleen.

§. 16.

Lange-Broe, beliggende ved Blaae-Taarn og ved Enden af den nysommeldte philosophiske Gang, er en meget lang Broe, bygt paa Pæle og bestaaer af lutter Tømmer, overalt anstrøgen med rød Olie-Farve, som giver Broen en smuk Anseelse langt borte. Denne Broe er anlagt fra Kalleboe- eller Frideriksholms-District over til Christianshavn tvært over Strømmen eller Vandet, hvor Østersøen flyder ind til Kalleboe, og er en Raritet for sin store Længdes Skyld. Den er vel midt paa indrettet som en Vindebroe, men bruges aldrig dertil, eftersom Grunden her er al for flak og ei dyb nok til Skibes Passage derigiennem. Denne Broe vedligeholder Communicationen imellem Kiøbenhavn og Christianshavn paa denne Kant for Gaaende, som have i omliggende Egn noget at forrette. Ingen Kiørsel over denne Broe tillades, uden allene paa den Tid, naar Knippels-Broe eller Christianshavns-Broe for Brøstfældigheds Skyld er under Reparation i nogle Uger, da Amagerne tillades med deres Torve-Læs at kiøre ganske langsom derover ind til deres Torvestader i Staden.

§. 17.

Det Harboiske Frue-Kloster, beliggende i Stormgaden, er en mild Stiftelse for Enker af adelig Stand, hvis Mænd have tient Kongen og Fædrelandet, men ikke efterladt dem det, hvoraf de kunde leve utrængende til anden Hielp. Dette Kloster bærer Navn af sin Stifterinde, afgangne Geheimeraad Jens Harboes Enkefrue, Geheimeraadinde Christiana Harboe, fød Baronesse Fiuren, som gav ved et Testamente sin her paa selvsamme Sted beliggende og iboende Gaard til et Enke-Frue-Kloster, saa og alle sine anseelige Midler med alt sit Efterladenskab, tillige med sit Baronie Støfringgaard i Jylland,

at deles i lige Dele for at oprettes af disse Hendes Midler baade dette Enke-Frue-Kloster i Kiøbenhavn, saa og Jomfrue-Klosteret Støfringgaard i Jylland. Dette Harboiske Frue-Kloster blev indrettet Aar 1741. Men da Bygningen var for liden til sin Bestemmelse, blev Aaret 1758 opført en anden nye til alle Sider grundmured Bygning, som var parallel med den gamle, men begge Bygninger bleve sammenføiede ved en lavere Forbygning, saa at begge *Cops de Logis* forestille et Par store Pavillons. Hver af disse to Hoved Fløie eller Pavillons ere tre Etager høi og sex Fag bred. Udi hver Pavillon ere Logementer til sex Fruer og deres Piger, saa og sex Kiøkkener i en Linie. I hver Etage ere fire Værelser til to Fruer og det femte til deres Piger. Hver Frue har et Kiøkken, et Spisekammer paa tre Fag alt i en Linie. Derforuden har hver Frue sine Kieldere i samme Bygning. Imellem disse to Pavillons er Mellem-Bygningen, som er to Etager høi og sex Fag bred med en Altan over, ziret med Sandsteens Lendeverk og Stifterindens Vaaben ud til Gaden. I den anden Etage af Mellem-Bygningen er Priorindens Værelser og den Sal, hvor Prædiken og Bøn holdes. Saa og Directurens Værelse, hvori giemmes Klosterets Obligationer, Brevskaber og Protocoller. Under denne Bygning ere Kieldere til Priorindens og Directurens Brug. Neden under er et Kiøkken og Pigekammer for Priorinden, saa og en Stue til Portneren. Samme Portner nyder aarlig Løn 60 Rdlr. og 10 Rdlr. til Ildebrand. Ved Stiftelsen er et Vaskerhuus og to Material-Huse. Ligeledes ogsaa en smuk liden Hauge, som kom i Stand Aar 1760. Paa Bygningen ere tre Porte, nemlig en Port ved hver Ende, hver paa to Fag, og en Hoved Port i Mellem-Bygningen som er Hoved-Indkiørselen. Dette Frue-Kloster er en Stiftelse for en Priorinde og 12 Enke-Fruer, hvis Mænd have været af de fem første Classer i Rangen. Priorinden nyder foruden fri Logemente aarlig i Pension 260 Rdlr. og hver af de 12 Fruer foruden fri Logemente nyder aarlig 160 Rdlr. I dette Kloster prædiker hver Søn- og Helligdag en Student, som derfor nyder aarlig 60 Rdlr. Løn og med Tiden mere, saa og Offer af Conventualinderne. Der findes tvende Skilderier, som er Salig Geheimeraad Iver Harboes og Frue Christina Fiurens,

med nogle af deres Familiers Skilderier, hvorom dog ingen Oplysning haves formedelst deres Ælde og Ukiendelighed. Frue Geheimeraadinde Harboes Fundats paa Enke-Frue Klosteret er dateret den 23 Nov. Aar 1735, og er at læse i H. de Hofmnnns Samling af Fundatser og Gave-Breve, Tom. 10. pag. 5. Aftegningen paa dette Harboiske Frue-Kloster findes i *Pontoppid. Atlas Dan. Tom. II.*

§. 18.

Det Grevelige Holstein-Lethrabortgske Hotel, beliggende Stormgaden, hvis Hoved-Facade er; 5 Alen, Portalet midt paa Bygningen er et af de kosteligste i Staden af graae og lys Marmor med toskanske Pillastrer. Indvendig er Opgangen paa en skøn Marmor Hoved-Trappe; og blant mange vel meublerte Gemakker er den store Sal over Porten særdeles anseelig. Tagets Kant er beprydet med Statuer, Vaser og andre Ornamente, saa og med det grevelige Huses Vaaben. Haugen er adskilt fra Gaarden ved en lav Muur, besat med Statuer. Det Kongelige Kiøbenhavnske Videnskabers Societet (som begyndte den 13 Nov. Aar 1742, men af Kong Christian den Siette stiftet og confirmeret den 11 Jan. Aar 1743) holdte i denne Gaard under da værende illustre Eiers, Hans Høigrevelige Excellences, Hr. Greve Johan Ludvig af Holstein, hans Præsidio sine Forsamlinger, indtil det siden fik Værelser paa det Kongelige Slot Charlottetborg. Aftegningen paa dette Grevelige Hotel findes vel i *Thuras Hafn. Tab. XXXI* saaledes som det var i Aaret 1748, men da samme Hotel har siden den Tid faaet endnu en Etage, saa og en langt prægtigere Anseelse og Decorationer, saa finder en Elsker af Architecturen den nu værende nyere accurate Aftegning paa samme Grevelige Hotel i *Pontoppid. Atlas Danicæ Tom II.*

§. 19.

Kalleboe-Kanal eller **Friderichsholms-Kanal** er det Stykke af Kanalen, som begynder ved Enden af Gammel-Strands-Kanal lige ud for Enden af Vandkunsten og strekker sig ud til Havet eller Enden af Kalleboe-Quarteer. Paa det at den gunstige Læser kan gjøre sig et ret Begreb og Idee om Stadens forrige Situation

og Beskaffenhed i de ældre Tider paa denne Kant, saa maae dette vel merkes: At i fordom Tid endtes Gammel-Strands-Kanal lige neden for Vandkunsten. Men da Kalleboe-Strand imellem Kiøbenhavn og Amager formedelst sine høie Sandgrunde ikke kunde beseiles, saa blev samme flade Strand, der tilforn ved en Muur og Skandse var adskilt fra Slottet, (See tillige §. 3.) nu kort efter Stadens Beleirings-Tid ganske opfyldt lige ud for Slotsholmen paa Stadens vestre Side; hvorpaa Kong Friderik den Tredie lod denne nye Kalleboe-Kanal grave, paa det at Vandet i Gammel-Strands-Kanal kunde have sit Udløb i Havet bag Slotsholmen. Nu er det sammenflydende Vand imellem Kiøbenhavn og Amager fra begge Sider sanket ved de tvende Broer, nemlig: Lange Broe og Knippels-Broe til en overmaade sterk Strøm. (*Pontoppid. Orig. pag. 241.*)

Førend vi forlade Kalleboe- eller Friderichsholms-District, maae vi først besee de tre Broer, som gaae tvert over nysommeldte Kalleboe- eller Frideriksholms-Kanal fra Byens Side over til Slotsholmen, hvor de Kongelige Slots-Bygninger ligge. Disse tre Broer ere:

§. 20.

Prindsens-Broe, som har sit Navn efter den Gade Prindsensgade, fordi Broen ligger lige ud for samme Gade og i lige Linie med den. Denne Broe ligger tvert over Kalleboe-Kanal og er den sidste af disse tre Broer, fordi den er mod Enden af samme Kanal Den er en sterk Broe, hvilende paa fire af Steen opmurede Piller; den har ikke været oplukt, siden den nye Slotsbroe er bygt; thi de Skibe, som ligge i Kalleboe-Kanal for at losse deres indehavende Ladninger, komme ei længere op end til denne Broe. Veien fra Kalleboe over til de Kongelige Staldbygninger, Tøihuset, Kunstkammeret, Proviantgaarden, Rentekammeret, Børsen etc. og tilbage igien falder meget beleilig over denne Broe, som derfor vedligeholder Communicationen imellem Frideriksholms-Quarteer og Slotsholmen.

§. 21.

Slots-Broen, liggende lige ud for Wigantsgaden, er den mellemste af de tre Broer over Kalleboe-Kanal. Den kaldes Slots-Broe, fordi Hoved-Indkiørselen til det Kongelige Residens-Slot Christiansborg falder over denne Broe. Den er en overmaade prægtig Broe, meget bred, opført paa tre murede og med Sandsteen beklædte Piller, og efter Bygningskunsten halvslagne Buer med et zirligt Steen Gelender ved begge Sider. Over denne Broe er ikke alleneste en frie og rummelig Kiørsel for Vogne ind til Christiansborg Slot over den store Slots-Forgaard eller Ridebanen; men ved begge Sider af Broen er ogsaa anlagt en bred Gang for Fodgængere, belagt med norske Marmor-Fliser. Samme Gang er nogle Tommer høiere end Kiørsels-Veien. Denne Slots Broe gaar tet op til de to af Quaderstene opførte Pavillons, hvis Aabning er forsynet med en stor prægtig Jern-Port, bestaaende af tvende med et zirligt Gitterverk udarbejdede Fløie, hvorigennem Indkiørselen til Slottet falder. I stedet for Bolverk ved Kanalen er ved begge Ender af denne Broe opført en kostbar Muur af lutter norske Marmor-Blokstene.

§. 22.

Storm-Broen er den første af de tre Broer over Kalleboe-Kanal, og har sit Navn af Stormgaden, fordi Broen ligger lige ud for samme Gade og i Linie med den. Denne Broe er bygt paa fire af Quaderstene opmurede Piller. Tilforn Har den stedse været indrettet til at vinde op indtil Aar 1762, da den ved sin Reparation blev forandret og er nu ikke mere til at lukke op, som tilforn. I Bolverket paa Byens Side er indrettet et stort Sand-Magazin eller en af Bræder indrettet Sandkiste, omtrent en Alen Høiere end Gaden. Heri forvares de diverse Slags Sand, som Pramlaugets-Contoir ved sine Sandbaade og Arbeidsfolk ugentlig lader optage og indbringe for at lade samme daglig ved en beskikket Udsælger sammesteds udsælge i store og smaae Portioner til Stadens Indvaanere, som behøve Gulvsand, Broe-Sand, eller Muursand til Kalk.

Anmerkning. I de ældre Tider lige til midt i det forrige syttende Aarhundrede gik den vilde Sø og Kalleboe-Strand imellem Amager og Sieland lige op til Vandkunstens

Side, (§ 3.) og tvert over at re?ne lige op til Bremerholm. Men i Kong Christian den Fierdes Tid blev al den Strekning paa Slottets Side, hvor nu Børsen, Nye Børs, bag Børsen, Rentekammeret, Proviantgaarden, Tøihuset, Staldbygningen, det forrige kongelige Bryghuus, den kongelige Veedhaug etc. staaer, indtagen ved kostbare Dæmninger fra den aabne Søe og opfyldt til at bebygges. Dernæst i Kong Friderik den Tredies Tid blev al den øvrige Strekning paa Byens Side, som kaldes nu Frideriksholms-Quarteer, indtagen ved Dæmninger af Kallebostrand og ligeledes opfyldt til at bebygges. Og endskiønt al denne vidtløftige Strekning burde henregnes til den nyere Deel af Staden, saa dog alligevel indbefattes den under den ældre Deel af Kiøbenhavn.

§. 23.

Slutteriet, eller **Stadens offentlige Arresthuus** for den civile eller borgerlige Stand, er en stor og sterk grundmuret Bygning, fire Etager høi, foruden Kielder-Etagen. Over Døren midt paa Bygningen staaer Kong Friderik den Fierdes Navn en Ciffre indhuggen i en Steen og øverst i Frontespicen sees i Steen udhuggen Stadens Vaaben med sine sædvanlige tilhørende Decorationer. Denne Bygning er i Kong Friderik den Fierdes Tid opført for at tiene til Stadens offentlige Arresthuus. Det er til denne Brug beqvemt indrettet; thi som dette Huus ei allene bruges til grove Misdæderes Bevaring, som har forbrudt deres Liv, men og til skikkelige og brave Borgerfolks Arrest, som for Gields Skyld eller for andre Forseelser kan geraade i Fortræd; saa ere og Værelserne indrettede paa en Maade, som kommer overeens med enhvers Stand og Forseelse, saa at det sidste Slags Arrestantere ere forsynede med skikkelige Værelser, der med de Førstes ei have nogen Slags Sammenhæng. Gields-Arrestanterne nyde daglig Underholdning i Penge 6 sk., som Creditorerne, der har ladet dem arrestere, betale. Men Delinqventerne nyde ikkun daglig 4 sk., som svares af Sigt- og Sagefalds-Cassen, som i fordum Tid var under Byefogdens Administration, men nu omstunder under Hof- og Stads-Rettens Administration. Alle Arrestanterne ere under Arrest-Forvarerens Opsyn og Ansvar. Aar 1771 udi May blev af Magistraten foranstaltet, at i Stadens Arresthuus i et dertil anvist Værelse skal herefter indlægges de *Cadavera* eller døde Mennesker, som undertiden findes liggende døde i Kanalerne og paa Gaderne, isteden for at slige

Cadava tilforn ere altid blevne indbaarne og lagte i Stadens Avlsgaard i Kattesundet. I de ældre Tider finder man ingen synderlig Efterretning om et offentligt Arresthuus eller Slutterie. Kong Christian den Tredie befalede ved et Brev af 25 Jan. Aar 1556, at, saasom der klagedes over saa mange onde Betalere, skulle der for dennem indrettes et Arresthuus og ikke gives de Fanger mere end een dansk Hviid dagligen; Døde de deri, da skulle Ingen derfor tiltales. Udi Kiøbenhavns Stads-Ret, eller (efter A. Hvitfelds Ord Tom. 1. pag. 383) Birke-Ret udgiven af Kong Christopher af Beirren paa Calixti-Dag eller den 14 Oct. Aar 1443 tales der i det siette Kapitel om et Stads-Arresthuus. Kielderne under Stadens Raadhuus have i fordum Tid været Stadens Fængsel, da de have været usædvanlig sterke og store. Udi Graeabrødre-Kloster var fordum et Prison eller Fængsel for Munkene i den nederste Deel af den Bygning, som nogle Aar derefter blev indrettet til Tugthuus-Kirke, hvilket Huus da tilhørte Byen og i nogle Aar var anordnet til Fængsler for Byens Arrestantere, indtil det blev forandret til en Kirke. (*See J. L. Wolffs Encom. Dan. pag. 369.*) Dette Arresthuus eller Slutterie har en net liden Huus-Kirke, hvori Gudstienesten forrettes paa Søn- og Hellig-Dage af Arresthusets egen Præst, der har sine egne frie Værelser i Huset at beboe. Høimesse-Prædiken holdes til sædvanlig Klokkeslet, men isteden for Aftensang bliver her holden Catechisation. Samme Præst bereder til Døden de Misdædere af Borgerstanden, som her sidde paa Livet og have faaet deres Døds-Dom.

De, som have været Præster ved Arresthuset, ere følgende:

- 1.) **Morten Wemmenhøy**, kaldet 6 Sept. Aar 1757.
- 2.) **Hans Teilman**, den 14 Nov. Aar 1738.
- 3.) **Casper Køllichen**, den 14 Apr. Aar 1741.
- 4.) **Hans Christian Hansen**, den 4 Aug. Aar 1741.
- 5.) **Morten Thrane-Rothenburg**, den 25 Apr. Aar 1750. blev dømt fra Embedet.
- 6.) **Nicolai Ullitz**, den 2 Oct, Aar 1767.
- 7.) **Marcus Monrad**, den 16 Sept. 1771.
- 8.) **Andreas Wibe**, den 17 May Aar 1777.

§. 24.

Det Kongelige Weysenhuus, allerførst stiftet af Kong Friderik den Fierde, Aar 1727, er en meget stor og anseelig grundmured Bygning, bestaaende af fire sammenbygte Længder i en langagtig Qvadrat af tre Etager foruden høie Kieldere derunder. I Henseende til de ældre Tider er dette at merke, at det Sted og Plads, hvor nu dette Kongelige Weysenhuus staaer opbyggt paa, var forudm et greveligt Hotel, tilhørende den grevelige Frisiske Familie. Men sidst i forrige Aarhundrede købte Kong Christian den Femte denne de Frisers Gaard og lod den paa Kongelig Bekostning indrette til et Ridderligt Academie til den adelige Ungdoms Underviisning ei allene i Sprog og Videnskaber, men ogsaa i adskillige legemlige Øvelser. Dette Ridderlige Academie blev oprettet den 26 Jul. Aar 1691, og høitideligen udi Hans Kongelige Majestets, samt tvende Prindsers høie Nærværelse indviet ved en zirlig Oration, holden paa Kong Christian den Femtes Fødsels-Dag den 15 Apr. Aar 1692 af da værende Siellandske Biskop Doct. Hans Bagger. (See Ziwerger's Siellandske Cleresie pag. 314.) Om dette Ridderlige Academie og dets Statutis kan læses i *Pontoppidans Annales Tom. IV. pag. 677*. Da Forelæsninger og Exercitia toge sin Begyndelse, blev Academiet ved en offentlig Oration den 2 Jun. Aar 1695 inaugureret af Dr. Jens Birkerod, *Professor Theologiæ* ved dette Academie. Dets Stiftelse eller Fundatz er dateret den 14 Sept. Aar 1695 og blev publiceret i dansk, latinsk og tydsk Sprog, trykt in Folio, Khvn. Aar 1695. Af Fundatzen sees, at en Prinds, som holdte tre Tienere maatte give til Introduction 150 Rdlr. og aarligen 650 Rdlr. En Greve, Baron og Adelsmand, som holdte to Tienere, maatte give til Introduction 50 Rdlr. og aarligen, 450 Rdlr., men holdt han kun een Tiener, da gav han 350 Rdlr. Iblant de anseelige Personer, som studerede ved dette Ridderlige Academie, vare følgende: Landgreven Carl af Hessen-Cassel, som Herman Frid. Meier, Alumnus ved samme Academie beneventerede med en offentlig fransk Oration den 27 Sept. Aar 1698. (See *Nova Litter Maris Balthici & Septbr. Ao. 1698 pag. 185*.) Grev Friderich Christian Dannekiold, Greve af Laurvigen og Hirtsham, Grev Ferdinand

Anton af Danneskiold og Laurvigen, Grev Erpach, Grev Løvenstein, Grev Wedel, Grev Rantzow, Grev Christ. Gustav af Jarlsberg, Baron Christian Friderich Lillienkrone, Baron Christian Rantzow, Baron Theodor Fiuren, den russiske Envoje ved det Danske Hof, hans Søn Nicolaus Ismailow etc. Aar 1704 den 10 Jun. holdt Jørgen Jacob von Bylow paa dette Akademies Auditorium en offentlig Tale *de Ludis Veterum cum Exercitiis Acadamia Equestris comparatis*.

Dette Ridderlige Academie havde følgende Over-Hofmestere, nemlig: 1) Hr. **Wiglas von Schindel**. 2) Hr. **Marcus Giøe**, Ridder, Geheimeraad, Herre til Brahesborg. 3) Hr. **Christian de Lente**, Ridder, Herre til Sarlshausen. 4) Greve **Carl af Ahlefeldt**, Langeland og Kixingen. 5) Hr. **Henrik Ernst von Calnein**, var den sidste Over-Hofmester, og blev siden Etatsraad og Stiftamtmand i Ribe. De, som vare Professorer ved dette Ridderlige Academie, vare følgende: I. *Professor Theologiæ* vare: Doct. **Jens Jakob Birkerod**, fra Academiets Stiftelse Aar 1692, han var tillige *Prof. Theolog.* ved Universitetet og tilsidst Biskop i Aalborg. Doct. **Christian Rudolph Møller**, var tillige tydsk Hof-Prædikant og blev siden Biskop i Fyen. Doct. **Frantz Julius Lütken**, var tillige tydsk Hof-Prædikant. II. *Professores Juris* vare disse to: Doct. **Henrik Weghorst**, som ogsaa tillige var *Profess. Juris* ved Universitetet. Doct. **Otto Sperling**, som tillige var *Professor Eloquentia & Hist. Udi Mathesi* vare disse to Professorer, nemlig Mag. **Sebastian Laurenberg**, tilforn *Professor Mathes.* ved Sorøe Academie og ved Universitetet i Kiøbenhavn. Hr. **Georg Oxendorf** var her Professor 18 Aar, indtil Academiet blev ophævet. Udi *Eloquentin og Historiis* vare følgende Professorer: Hr. **Stephen Kenkel**, som siden blev Told-Kammereer ved Øresunds Toldkammer i Helsingør og Etatsraad. Doct. **Otto Sperling**, hvormom nys er meldt, at han var tillige *Proff. Juris*. Hr. **Ole Willumsen Worm**, som siden blev *Profess. Medicinæ* ved Kiøbenhavns Universitet. Tillige var Mag. **Johannes Hieronymus a Petkum**, *Professor Moralium*, som siden blev creeret til *licentiat Theolog.* Aar 1697.

Men dette Ridderlige Academie, efterat det havde vedvaret i 18 Aar, blev ophævet Aar 1710, da Kong Friderik den Fierde forandrede det Aar 1712 til en Krigs-Skole for Land-Cadetter. Dertil blev det brugt i 8 Aar. Men da disse Land-Cadetter bleve forflyttede Aar 1720 til det forrige Opera-Huus, beliggende i Dronningens Bredgade, saa bleve Bygningerne, som vare saa forfaldne, at de ei kunde hielpes med Reparation, ganske i Grunden nedbrudte; og derimod bleve Aar 1727 af Kong Friderik den Fierde opførte nye Bygninger, hvilke bleve bestemte til et Kongeligt Weysenhuus, som fik Kongelig Fundatz dateret den 21 Jul. Aar 1727, samt kongelig anordnet Spise-Taxt for Børnene i Weysenhuset af samme Dato. Til dette Weysenhuus gav Kong Friderik den Fierde strax i Begyndelsen 60000 Rdlr. rede Penge, samt Forsikring paa 2000 Rdlr. aarligen. Dette Kongelige Anlæg og Stiftelse blev siden undersstøttet med rige Gaver fra adskillige formuende Personer. Weysenhusets-Kirke blev indviet af da værende Hof-Prædikant, Mag. Peder Hersleb, paa Stifterens høie Fødsels-Dag den 11 Oct., hvorfor ogsaa samme Dag til en taknemmelig Erindring om saa Høipriselig en Stiftelse, hvert Aar ihukommes høitideligen med Gudstieneste og Prædikens Holdelse i Kirken. Men neppe vare dette Weysenhusets Bygninger fuldførte, førend de ved den store Ildebrand i October Maaned Aar 1728 bleve lagte i Aske, undtagen nogle faa Baghuse. Men efter Ildebranden lod Kong Christian den Siette i Aaret 1731 opbygge af Grunden det nu værende Weysenhuus, hvis Bygning gjør meget til Nye-Torvs Anseelse og blev Weysenhuset ganske færdigt og Kirken høitideligen indviet den 17 Febr. Aar 1734. Weysenhusets Hoved-Facade af 108 Alens Længde, og tre Etagers Høide, indtager den ene Side af Nye-Torv; Bygningen er 24 Alen høi til Gesimsene, men 34 Alen høi til Tag-Ryggen. Aftegninggen, derpaa findes i *Thuras Hafn. Tab CI og Pontoppid. Atlas Da. Tom II.* Udi denne Stiftelse opdrages 150 Fader- og Moderløse Børn af begge Kiøn. Alle disse Børn klædes med grøn Uniform. De nyde dagligen to Maaltider, Middags- og Aftens-Maaltid efter foreskreven Spise-Taxt. De undervises i deres Christendom, saavelsom og i Regning og Skrivning af Husets Præceptorer

og Adjunkter. Skolerne ere fire, nemlig to Dreng- og to Pige-Skoler. Hver Dreng-Skole har sin Præceptor og Adjunctus. Hver Pige-Skole har sin Præceptor og Lære-Moder. Pigerne undervises ogsaa i at kniple og at strikke Strømper, til hvilke sidste Underviisninger et par Skoler især ere anlagte. Børnene modtages ikke under 8 Aar, og gaae ud igien, naar de ere komne til den Alder, at de har været til Confirmation, saa at Drengene kan settes til et Haandverk og Pigerne tiene for deres Brød. Desuden er endnu oven over Kirken en Dreng- og Pige-Skole, kaldet de Fattiges-Skoler, hvor andre fattige Børn af Byen nyde ikkun frie Information og de Klæder, som Weysenhusets Børn aflegge, naar de hvert andet Aar klædes paa ny. Udi dette Kongelige Weysenhuus holdes to Collegier, nemlig: *Missions-Collegium de Curfu Evangelii promovendo* og *General-Kirke-Inspections Collegium*. De to Sekretairer i Kirke-Inspections-Collegio have deres frie Værelser her inde at beboe. Weysenhuset har sin Inspector, sin egen beskikkede Præst, sin Oeconomus eller Spisemester, som bespiser saavel Børnene, som Læremesterne og Læremødrene, saa og andre under dem hørende Folk tvende gange om Dagen. Ligeledes har Weysenhuset sin egen Bogtrykker, en Portner og andre Betientere, hvilke alle, hver for sig, efter deres Embede og Stand have deres fri behørige og tilstrekkelige Værelser at boe i. Desuden har Weysenhuset sit eget rummelige Apothek, tilligemed behørigt Laboratorium, saa og tilstrekkelige Værelser for en Apotheker; deraf tages aarlig visse Forpagtnings-Penge af en Apotheker, som finder her baade rummelige og tilstrekkelige Værelser, saavel til beqvemmelig Beboelse, som til Provisions- Kamre og Laboratorii Indretning. Ligeledes har Weysenhuset sin egen Boglade, hvori daglig udsælges ved Husets egen beskikkede Boghandler, baade dets egne Oplags-Bøger af danske Bibler i diverse Formater, den nye til almindelig Brug i Kirkerne anordnede Psalmebog, som udkom Aar 1778, den i danske Skoler til Ungdommens Underviisning at læse authoriserede Forklaring, saa og det Saxdorphiske Udtog af samme, hvilke Bøger især ingen uden Weysenhuset allene efter en kongelig Befaling er berettiget at trykke og oplegge; saa og andre Bøger af Husets eget Forlag, tilligemed udenlandske Skrifter.

Udi Kielderen under Bogladen har Weysenhuset et stort Bogtrykkerie med sex Presser, som er forsynet med et stort Forraad af Typi eller Skrifter. Der bestyres af husets egen Bogtrykker, som er fritagen fra al borgerlig, Tyngde. Dette Bogtrykkerie er altid i fuld Gang, thi her trykkes ikke allene Husets egne privilegerede Bøger, men ogsaa andres ny udgivne Skrifter for Betaling. Endnu er at merke, at Weysenhuset har et temmeligt stort Bibliothek, bestaaende meest af danske Bøger, stiftet ved Professor Theologiæ Hans Steenbuks Gavnildhed, da han dertil har skienket 600 Rdlr. for hvis Rente skulle aarlig, købes ny Bøger. Ligeledes har Weysenhuset ogsaa en Naturalie-Samling.

Midt i den store Bygning, ud til Nye-Torv imellem Apotheket paa den søndre Side og Bogladen paa den nordre Side er Weysenhusets Kirke bygt, ziret med et maadelig Spir, behengt med Klokker og prydet med en forgyldt Krone imellem to forgyldte Kugler og allerøverst en forgyldt Hane til en Fløi. Spiret er 37 Alen høit og har et Seierverk. Da Klokkerne ved Ringning med dem, satte Underbygningen i nogen Bevægelse, blev Kirke-Muren midt paa bestyrket med et zirligt Forspring ud mod Nye-Torv, hvor ogsaa Hoved-Indgangen til Kirken er. Kirkens Længde udvendig er 42 Alen Uden paa Kirken over Kirke-Døren læses i Steen udhuggen dette Bibelske Sprog: Jac. 1, 27. En reen og ubesmittet Gudsdyrkelse for Gud og Faderen er denne, at besøge Faderløse og Enker i deres Trængsel og at holde sig selv ubesmittet fra Verden; Øverst i Frontespicen sees i Steen udhuggen det Kongelige Danske Vaaben med Krone over, holden, af to Vildmænd. Weysenhusets Kirke blev efter Ildebranden indviet den 17 Febr. Aar 1734. i Kong Christian den Siettes og Dronning Sophiæ Magdalenæ Nærværelse. Indvendig er Kirken lidet aflang, øverst i Kirken er Alteret, ligeover Alteret er Prædikestolen, og Orgelverket er igien lige oven over Prædikestolen anlagt. Over de tvende nederste Rader Stole ere paa hver Side tvende aabne Gallerier, som bæres af to Rader Pillarer, og ere afdeelte til Kirkestole for adskillige af Stadens Indvaanere, som søge Gudstienesten her, foruden en særdeles Stol til Directeurernes Tieneste. Denne vigtige Stiftelses-Dag bliver aarligen med Gudstieneste og, Prædiken den 11 Oct. ihukommet.

Efter 37 Aars ønskeligste Flor blev denne herlige og gudelige Stiftelse imod al menneskelig Tanke og Formodning ophævet med Aars 1771 Udgang. Gudstienesten og Prædiken ophørte, Kirken blev tillukt, Weysenhuus-Børnene bleve udsatte i Kost for to Mark ugentlig til deres Underholdning hos Borgere og Bønder af den kongelige Direction over den almindelige Pleie-Anstalt efter Placat af 5 Dec. Aar 1771. En ny Forfatning i de Fattiges Pleie og dermed forbunden Kongelig Real-Skoles Oprettelse i det forrige Weysenhuus, som efter Hans Kongelige Majestets Befaling ved den Kongelige Direction for den almindelige Pleie-Anstalt skulle istandsettes, blev solgt paa Weysenhusets-Boglade for 6 sk. Udi den Kongelige Forordning af 16 Nov. 1771 om Pleie-Anstalts Indretning til Underholdning for Stadens Fattige mælder §.8. at det er Kongens landsfaderlige Villie, at der skal anlegges en Real-Skole, hvorved Øiemedet skal være at skaffe de Unge saadanne Kundskaber, at de, uden at vare egentlige Lærde, kunde blive beqvemme, til de mange i det borgerlige Liv forefaldende Haandteringer. Imidlertid blev en Real-Skole i forrige Weysenhuus indrettet, hvortil blev beskikket en Rector og en Con-Rector, dernæst en Inspector over Fattig- og Arbeids-Skolerne og blev Hr. Bendix Krell, hidtil Capellan Pro Persona ved store Wartov Hospitals-Kirke, dertil antagen og til den Ende Holdt sin Afskeeds-Prædiken i Wartov-Kirke Dom. II Advent. Aar 1771, for at være herefter Skole Inspector ved den almindelige Pleie-Anstalt. Planen til denne Real-Skoles Oprettelse blev publiceret at skulle have taget sin Begyndelse i Aaret 1772. Men dette Anlæg til en Real-Skoles Oprettelse i det forrige Weysenhuus kom dog ei til Fuldkommenhed, men ophørte ganske. Thi efter nogle Maaneders Forløb blev det kongelige Weystnhuus den 12 Nov. Aar 1772 oprettet igien paa sin sædvanlige forrige Fod, og fik sine Directeurer og Curatorer som tilforn, og den 19 Nov. 1772 blev Skole-Inspector ved den almindelige Pleie-Anstalt, Hr. Krøll, beskikket af Directeurerne til at være tillige Præst ved Weysenhuset. Dog gik der en rum Tid forbi, inden alle Ting kom igien i sin forrige Orden. Kirken, som nu havde staaet tillukt i 21 Maaneder fik Præst og Gudstieneste igien. Og efterat Kirken imidlertid ved en fuldkommen

men indvendig Reparation havde faaet en langt smukkere Anseelse end forhen, især ved den nu overalt zirlig forgyldte Prædikestoel, som falder got i Øinene, blev Kirken paa ny høitideligen aabnet ved Gudstieneste og Prædiken, holden Mandagen den 11 Oct. Aar 1773, som var Weysenhusets første Indstiftelses-Dag, da Weysenhusets nye Præst, Skole-Inspector Hr. Bendixr Krøll, efter en kort Indtrædelses Tale over de Ord: Esaia 6 Kap 8 Vers. See! her er Jeg, send Mig; holdt Tale til Kirkens og Stiftelsens Aabning over Texten Esaia 49 Kap. 23 Vers. Kongerne skulle være dine Foster-Fædre, men Exord. af Psalm. 28, 10. Fader og Moder forlode mig, men Herren skal annamme mig til sig. Ved denne høitidelige Act blev af Cancellieraad Bekmann, een af Weysenhusets Curatorer, foræret til Kirken to smukke Tavler, den første af dem for Weysenhuset, og den anden Tavle for Præsten. Hvilke to Tavler paa samme høitidelige Dag bleve første gang blant Tilhørerne ombaarne. Af Directionen for Weysenhuset blev Aar 1774 udgivet et Reglement for Børnenes moralske og physiske Opdragelse i denne Stiftelse, hvorefter Inspecteuren haver allene Over-Opsigt over Børnenes physiske Opdragelse, men Præsten allene over deres moralske Opdragelse. Hvert Kiøn af Børnene inddeler Præsten tilligemed Informatores i tvende Hoved-Klasser, hver Klasse i to a tre Parter og hver Klasse under sin egen Informator. I enhver Klasse føres en Skole Protocol, hvori betegnes ethvert Barns Opførsel, Flittighed og Fremgang. Hvert Halv-Aar nemlig Paaske og Mikkelsdag skeer offentlig Examen i Christendommen udi Kirken om Formiddagen, og om Eftermiddagen i Spisestuen over Skrivning, Regning og andre Videnskaber. De Børn, som ved Examen have udmerket sig ved Flittighed, concurerer til de Premier, som uddeles den 11 Oct. som er Weysenhusets Stiftelsesdag. Uden for Stiftelsen antages ogsaa Forældres Børn for Betaling at nyde lige Underviisning med Weysenbørnene af Weysenhusets Præceptorer. For saadanne fremmede Børns Underviisning ligemed Stiftelsens egne Børn i nederste Klasse betales 7 Mark qvartaliter og i øverste Klasse 9 Mark qvartaliter. Al Slags Straf, hvormed Ungdommen kan afskrekkes fra det Onde, henføres beqvemmelig efter Forseelsernes Beskaffenhed til tre Klasser,

nemlig: 1) Beskæmmende. 2) Berøvende, og 3) Følelige; hvilke hver for sig maae bruges med den allerstørste Forstand og Vaersomhed.

De, som have været **Præster ved Weysenhuset** siden dets første Stiftelse, ere:

1.) Hr. **Enewald Ewald**, fød Aar 1696 i Tønder-Amt, blev Aar 1727 Præceptor ved, Weysenhuset, da det af Kong Friderik den Fierde blev stiftet. Aaret 1728 blev han den første Præst ved Weysenhuset. Aar 1747 blev han *Professor Theologia Extraordinarius*. Døde Aar 1754.

2.) Hr. **Hans Lindegaard**, fød Aar 1702., var først Præceptor ved Weysenhuset, derefter Sognepræst til Glinstrup i Aarhus Stift, siden Sognepræst i Æbbeltoft, derfra kaldet til Provst og Sognepræst til vor Frue Kirke i Aarhus; endelig Præst ved det Kongelige Weysenhuus i Kiøbenhavn. Døde den 28 Jun. Aar 1770.

3.) Hr. **Berendt Sverdrup**, var først personel Capellan i Norge, blev Aar 1770 den 2 Nov. kaldet til Præst ved Weysenhuset. Da denne Stiftelse blev nedlagt ved Aarets 1771 Udgang, blev han Aar 1772 kaldet til Slotspræst ved Aggershuus Slot og Sognepræst for Aggers-Menigheder i Christiania Stift.

4.) Hr. **Bendix Krøll**, først personel Capellan ved Helligeistes Hospital eller store Wartovs Kirke, derefter Skole-Inspecteur ved Fattig- og Arbeids-Skolerne Aar 1771. Men Aar 1772 den 19 Nov. kaldet til Præst ved Weysenhuset, da det blev oprettet igien Aar 1779 tillige Slotspræst ved Chrtstiansborgs Slots-Kirke.

§. 25.

Raadhuset er en ny og moderne Bygning, ganske af ny opført efter Stadens store Ildebrand paa selvsamme Grund, hvor det forrige afbrændte Raadhuus stod. Det ligger ganske frit uden at støde op til andre Bygninger, saa at det allene giør Skildsmisse imellem Gammel-Torv og Nye-Torv. I Henseende til de ældre Tider maae merkes, at Stadens allerførste og ældste Raadhuus laae i det femtende Aarhundrede paa Hiørnet af Nørregade og Klædeboderne, hvorom meldes mere siden i det tredie Kapitel om Klædeboe-Quarteer Litr. A. Men da samme Raadhuus blev ved Stadens Tilvekt omsider for lidet, saa blev det ved Mageskifte overladt til Kanikkerne ved Vor Frue Kirke. Dernæst blev anlagt og bygt et nyere og større Raadhuus paa Hiørnet af Nørregade